

FUND & FORSKNING

Cambyses' hær fundet?

Denne opsigtsvækkende nyhed blev i begyndelsen af november annonceret på internettet, ledsaget af videooptagelser og en diasserie. Herodot fortæller (III,25ff), hvordan den persiske hær (50.000 mand) på vej fra Theben mod Siwa for at bemægtige sig orakeltemplet forsvandt sporløst i ørkenen. Dette har siden stået som en af historiens største gåder. Tvillingearkæologerne Angelo og Alfredo Castiglioni fra CeRDO (Forskningscenter for den Østlige Ørken) i Varese i Italien har i mange år arbejdet ud fra den hypotese, at Cambyses' soldater i 525 f.Kr. ikke tog vejen fra Nildalen over Kharga, Dakhla og Farafra, men fra Kharga først drog mod vest og derefter stik nord gennem det store sandområde Gilf el-Kebir. Her blev de med omkring 100 km tilbage overrasket af en sandstorm. Nogle af dem søgte naturligt ly ved en klippekold. Tvillingerne har fundet talrige skeletrester over et meget stort areal. Det afgørende er dog, at der blandt dem åbenbart lå adskillige genstande af persisk oprindelse såsom pilespidser, smykker, en dolk og en stump af et karakteristisk hestebidsel. Derudover er der fundet udtørrede brønde og hundreder af vandkrukker fra denne tid begravet i sandet. De arkæologiske levn og den geografiske placering gør sammen med den historiske overlevering tvillingernes fortolkning fristende. Men i en meddelelse postet få dage senere erklærer Zahi Hawass, at "hvad end de hævder at finde, skal man ikke tro på det". Dette har tilsyneladende sin rod i, at de to brødre ikke har officiel tilladelse til at grave i Ægypten – selv om

der mestendels syntes at være tale om overfladefund, ikke resultater af egentlige udgravninger.

I et forsøg på at udrede denne tilsyneladende diplomatiske strid om et potentielt epokegørende fund henvendte jeg mig til en kollega, der er lidt tættere på, Francesco Tiradritti i Montepulciano, som videregav følgende oplysninger: Tvillingerne har ikke udgravningstilladelse, men masser af penge og en lidenskabelig interesse for arkæologi. De har oprettet deres eget institut, som støttes af en lang række italienske fagfolk, men har ikke selv nogen formel uddannelse som arkæologer. Dette gør dem ikke nødvendigvis utroværdige. Men nyheden om hæren er faktisk af ældre dato. FT har overværet et af deres foredrag, og der foreligger endda en bog om deres tidligere opdagelser, men det kunne se ud som om fundene på billederne, hvor de ligger blandt skeletresterne, ikke er i en stand, som man ville forvente, hvis sandet lige var blevet pustet af dem. Det samme gælder andre fund, som brødrene skulle have gjort andetsteds – underforstået: genstandene kunne stamme fra antikvitethandelen og være blevet anbragt i en konstrueret arkæologisk sammenhæng. (LM)
<http://news.discovery.com/archaeology/cambyses-army-remains-sahara.html>
<http://www.drhawass.com/blog/press-release-alleged-finds-western-desert>

Khaemwasets datters grav

Et stykke nord for Ptahhoteps mastaba har et hold fra Waseda Universitet under ledelse af S. Yoshimura og N. Kawai fundet en hidtil ukendt grav fra 19.

dynasti. Den ligger på toppen af et klippefremspring, hvor der også findes et monument for prins Khaemwaset. Gravkapellet ligger ca. 40 meter NØ for Khaemwasets monument. Det består af en pylon, en forgård med kolonnade, et forkammer, tre kultkapeller og basis til en pyramide, dvs. den typiske plan for et fritstående Nye Rige gravkapel, især fra Ramessidetiden og meget lig dem, der er fundet i Syd-Sakkara. Bemærkelsesværdigt er det, at kapellet er orienteret på en nord-syd akse, ulig andre samtidige gravkapeller, der normalt er orienteret på en øst-vest akse.

I gravkomplekset fandt udgravningsholdet to skakter i henholdsvis gården og forkammeret, begge underligt nok ufærdige. Udgravninger nær den nordvestlige ende af gravkapellet gav en skakt med målene 1,5m x 1,5m og 3,5m dyb. I bunden af skakten udgik mod øst en skrånende gang til gravkammeret, der befinder sig under den vestlige del af gravkapellets pyramide. Gravkammeret indeholdt en ødelagt sarkofag af fin kalksten (125 cm høj, 243 cm lang, 107 cm bred). Den stod langs kammerets sydlige væg. Selv om næsten halvdelen af sarkofagen var blevet smadret af røvere, var de fleste af resterne bevaret. Sarkofagen er af en form, der er typisk for Gamle Rige, men dens dekoration er fra Nye Rige med billeder af guder adskilt af tekstbånd.

Gravens ejer er "den højbarne kvinde, Isisnofret". Titlen *shepset*, "højbarne kvinde", bruges meget sjældent i Nye Rige og i så fald for kvinder i den kongelige familie. Prins Khaem-

waset havde en datter ved navn Isisnofret (det hed også hans mor). I betragtning af, at Isisnofrets grav ligger så tæt på Khaemwaset's *ka*-kapel og på det samme klippefremspring, samt den arkaiserende stil anvendt på hendes sarkofag – hvilket netop var Khaemwaset's smag – er det nærliggende at antage, at det netop drejer sig om Khaemwaset's eneste datter, Isisnofrets grav. Det er i øvrigt den første grav fra Nye Rige fundet på dette klippefremspring, der befinder sig fjernt fra de ellers kendte Nye Rige-gravpladser i Sakkara. 'Nile Currents', *Kmt* 20/2, 2009, s.5-6.

Udrensningen fortsætter

Denne sommer (2009) er Walter B. Emerys og Jean-Philippe Lauers udgravningshuse oppe på Sakkara-platøet udset til nedrivning tillige med inspektoratets hus, hvorefter sidstnævnte flyttes ned for foden af skrænten.

'Nile Currents', *Kmt* 20/2, 2009, s.5.

Amarna

Barry Kemp og hans forskellige grupper har haft travlt: Nordpaladset er rensat, repareret og gjort mere tilgængeligt for besøgende. Ifølge indskrifter fundet i 1920'erne tilhørte stedet Meritaten, og hendes private rum lå langs den ene side af den store centrale søjlehal. Disse rum – bl.a. et soveværelse med trin op til en alkove bagest i rummet, og et badeværelse komplet med "bruseniche" og afløb – blev fundet i 1924 i forbavsende god stand. Baderummet er med tiden ødelagt; men i denne sæson er det blevet genskabt på basis af de gamle udgravningsfotografier.

'Nile Currents', *Kmt* 20/3, 2009, s.6.

Udgravninger i fattigmandsgravpladsen er fortsat. Denne gang tog man fat i en del hængepartier samt nyere fund. Indtil nu udgør antallet af intakte individer 150. Gennemsnitsalderen for de voksne var 34 for kvinder og 30 for mænd. Gravpladsen er delt i to, en øvre og en nedre. I den øvre plads er antallet af

helt unge unormalt højt, men i den nedre er aldersgennemsnittet – skønt stadig meget lav – ikke unormalt for oldtidsbefolkninger. Gennemsnitshøjden for mænd er 162 cm og for kvinder 153 cm. Disse højder svarer til, hvad der er fundet i Badari-perioden og i Mellemste Rige, mens de er lavere end i de øvrige perioder i oldtidens Ægypten.

'Nile Currents', *Kmt* 20/3, 2009, s.6.

Abydos

Michigan Universitet under ledelse af J. Richards har arbejdet i flere grave i Abydos fra sidst i Gamle Rige til 1. Mellemtid. En 1. Mellemtids-grav var komplet med amuletter, keramik – importeret og lokal – og en samling begravelser af halshuggede hunde.

'Nile Currents', *Kmt* 20/2, 2009, s.7.

Genfunden grav i Theben

I forbindelse med arbejdet rundt om den øvre del af Senneferis grav (TT99) i Sheikh Abd el-Qurna har L. Bavay og hans hold fra Université Libre de Bruxelles genfundet en grav tilhørende Amenhotep, vice-seglbevarer for Tuthmosis III. Graven, C3, blev oprindeligt fundet i 1880 af den svenske ægyptolog K. Piehl*, men den sandede siden til, og dens beliggenhed gik i glemmebogen. De fleste af vægmalerierne synes allerede dengang at være forsvundet,** men loftsdekorationen og tekstbånd har overlevet. Fremtidig rydning af graven vil formentlig yde mere information i form af udsmykning, tekster og genstande.

'Nile Currents', *Kmt* 20/2, 2009, s.8.

Se video på www.msnbc.msn.com/id/29456229

* Karl Frederik Piehl (1853-1904) elev af Gaston Maspero, fra 1881 tilknyttet Uppsala universitet. Professor i ægyptologi 1893. Grundlagde 1889 et ægyptologisk museum i Uppsala (senere kaldet Victoriamuseet).

Store Danske Encyclopædi 15, s.229,c.

** Graven interesserede i hvert fald ikke de tidlige rejsende i første halvdel af det 19.

århundrede. Ejeren var svigersøn til Seneferi, og N. Strudwick, udgraver af TT 99, fandt her i 1993 en statue af Amenhotep (nu JE 99148 i Cairo-museet). En granitskindør med hans navn og titler, utvivlsomt fra grav C3, blev i ptolemæertiden genanvendt i Khonsu-templet i Karnak (se www.fitzmuseum.cam.ac.uk/tt99/finds/amenhotep.html). (LM)

Foto A. Middleton, gengivet med tilladelse af Nigel Strudwick.

Philae

De ukuelige demotiske graffiti-jægere, E. Cruz-Uribe og S. Vinson har arbejdet i dette tempel, og de har fundet en demotisk graffito dateret til Septimius Severus, 203 e.Kr. De har også fundet lister med navne på Isis-præster fra 5. årh. e.Kr. Denne tekst lægger endnu en generation til dem, vi allerede kender så langt frem som til 452 e.Kr. 'Nile Currents', *Kmt* 20/2, 2009, s.9.

Cleopatras lillesøster

For nylig har man (gen)fundet et kvindeligt skelet i Efesos i det vestlige Tyrkiet dateret til græsk-romersk tid. Skelettet er muligvis resterne af Cleopatra VII's søster Arsinoë IV. Arsinoë blev forvist til Efesos efter en magtkamp mellem hende på den ene side og Cleopatra og Julius Cæsar på den anden. I år 41 f.Kr. fik Cleopatra Marcus Antonius til at få hende myrdet, for derved at få elimineret en rival til den ægyptiske trone. Graven blev først opdaget i 1926, hvor hovedskallen blev fjernet og opmålt. Den forsvandt imidlertid senere under 2. Verdenskrig. Graven blev genåbnet i 1990'erne, men først for nylig har et østrisk hold retsmedicinere forsøgt at identificere resterne blandt andet ved hjælp af en C14 test, hvilke har bekræftet at både tid og sted passer på Arsinoë. Man har også fremstillet en rekonstruktion af ansigtet, baseret på de tidligere opmålinger af hovedskallen. Det tyder på, at kvinden var af blandet afstamning, og at hendes moder var afrikansk. Dette er ikke usandsynligt, eftersom Cleopatra og Arsinoë – skønt de begge var døtre af Ptolemaios XII – havde hver sin moder. Hvis dette skelet virkelig er Arsinoë, er det de første rester af en ptolemæer, der nogensinde er fundet.

'For the Record' *Kmt* 20/2, 2009, s.13.

Ægyptisk parfume hos etruskerne

For fire år siden fandt italienske arkæologer en forseglede parfumekrukke i en etruskisk grav nær Chiusi, dateret til omkring 150/125-100 f.Kr. Indholdet er for nylig blevet analyseret af et labo-

ratorium i Pisa og offentliggjort i juli-nummeret af *Journal of Archaeological Science*. Den afdøde kvindes navn var Thana Presenti Plecunia Umranalisa, medlem af en af de fine familier i området. Hun var blevet kremeret og hendes aske lagt i en urne af travertin med et billede af et gudindehovede på. I hendes medbragte toiletskrin lå fingerringe af bronze, en pincet, to kamme og en ægyptisk alabastkrukke. Låget var væk, men hele skrinet var fyldt med ler, hvilket havde hjulpet med til at forsegle indholdet. Substansen i krukken bestod af vegetabilsk olie ("sandsynligvis moringa") og harpiks fra pinje (*Pinaceae*) og mastix (*Annacardiacea* spp.). Da moringa bl.a. gror i Ægypten, og da krukken var af samme oprindelse, konkluderede forskerne, at der var tale om en vare importeret fra Ægypten. Dette er jo højst sandsynligt, da ægypterne

netop fremstillede duftsubstanser af sådanne ingredienser, selv om harpikserne evt. skulle importeres. (LM) M.P. Colombini m.fl., 'An Etruscan ointment from Chiusi (Tuscany, Italy): its chemical characterization', *Journal of Archaeological Science* 36/7, July 2009, s.1488-95.

Fornem pris til dansk ægyptolog

Den 17. november fik Kim Ryholt overrakt et diplom og en check på 150.000 DKr for sit arbejde som leder af CIF (Center for Canon and Identity Formation in the Earliest Literary Societies) under Københavns Universitet. Anledningen blev markeret ved et seminar og en festlig middag i Pompeji-salen i brygger Jacobsens villa i Valby, nu benyttet af Videnskabernes Selskab.

Læs om centret på <http://hum.ku.dk/faknyt/2008/k4/cfi/>

Foto LM.

Hatshepsuts parfume

Indholdet af en forsejlet parfumeflaskon med Hatshepsuts navn i det ægyptiske museum i Bonn er ved at blive analyseret af forskere ved universitetet i Bonn. Først blev krukken scannet. Derpå blev der boret et lille hul i forsejlingen og udtaget fire prøver af det krystalliserede indhold. Da det har ændret sig så meget, kan det tage et år eller mere at få klarhed over komponenterne. Forskerne forventer at finde både røgelse og myrrha blandt ingredienserne. (LM) Radioudsendelse 'Duft komm raus!' fra

internettet Wissenschaft Deutsche Welle 30_07_2009.mht

Kønsskifte via CT-scanning

The Post havde 24.06.09 en artikel om CT-scanning af fire mumier fra Brooklyn Museum udført af The North Shore University Hospital, Long Island NY, med den spøgende bemærkning om at det var "bedre end Cairopraktik". Og videre: "At få en CT-scanning er en lettere klaustrofobisk affære, men ikke hvis du har tilbragt de sidste 2700 år i en sarkofag. ..." En af mumierne havde

en overraskelse til forskerne: Hun var en mand! "Vi kunne faktisk se penis og det hele" sagde Dr. Jessie Chusid, efter at have set scanningen af "Lady Hor". Ægyptologerne har altid troet at "Lady Hor" var en kvinde pga. dekorationen af sarkofagen, bl.a. fordi den ikke havde noget skæg. "Lady Hor" vil nu fremover blot blive kaldt "Hor". Artiklen er ledsaget af et foto af scanningen af "Lady Hor" med teksten "Who You Callin' Mummy?" 'For the Records', *Kmt* 20/3, 2009, s.12.

MUSEER

Undervandsmuseum i Alexandria

I 2001 vedtog UNESCO, at genstande fundet under vandet om overhovedet muligt skulle forblive på deres fundsted for at respektere deres historiske kontekst. Det er i ekstrem grad relevant for fundene i havet ud for Alexandria, og planerne for et museum under vandet skrider frem. Den franske arkitekt Jacques Rougerie er blevet valgt til at tegne det og er allerede gået i gang med en "feasibility study", og byggeriet forventes påbegyndt i 2010. Ud over strukturelle problemer er der også den finansielle side af sagen at få klaret. Undervandssektionen af museet skal bygges i tørdok og nedsænkes. I stedet for at pilotere vil det blive forankret for at gøre det mere resistent overfor eventuelle jordskælv. Med det mudrede vand i området er visibiliteten begrænset, men det afhjælpes ved at konstruere et bassin med filtreret vand i midten til de fineste genstande. Et sådant kunstigt "rev" vil uvægerligt tiltrække både plante- og dyreliv, og det forudses, at der vil forestå et permanent rengøringsarbejde. Projektet synes hovedsageligt at fokusere på Frank Goddios udgravninger i området ud for Bibliotheca Alexandrina, hvor byggeriet skal placeres. En åbningsdato er optimistisk anslået til 2013. (LM)

Foto LM.

Institution of Engineering and Technology 3.8.09 (issue 0914) (fra internettet)

Carter House

Den 4. november åbnede Carter House for besøgende. Det drejer sig om det hus, hvor vejen svinger af mod Kongernes Dal, og hvor Howard Carter og hans kolleger boede i de år, hvor de arbejdede i Tutankhamons grav. Huset, der blev bekostet af Lord Carnarvon for Carter i 1900, da deres samarbejde begyndte, har senere været anvendt af inspektørerne i antikvitetsjensesten.

Bygningen har gennemgået en omhyggelig restaurering. Det synes som om det er blevet udstyret med samtidige møbler og inventar, der ikke nødvendigvis var Carters eget(?) En skrivemaskine har noget ulogisk fået indsat et ark papir med en håndskreven tekst. På en gammel gramofon ligger en plade med en ulæselig, arabisk etiket. Der er ophængt fotografier af Carter og Lord Carnarvon, og der er også udstillet nogle af Carters fine registreringskort. Der er gratis adgang (men ingen servering, som det oprindeligt var planlagt). (LM)

Til lykke!

Rune Nyord forsvarede d. 11. december sin disputats om kroppen i Sarkofagteksterne og er nu dr. phil.

Foto LM.

NetNyt

Oriental Institute of Chicago

OI lægger løbende et udvalg af deres (ofte meget kostbare) publikationer på nettet til gratis afbenyttelse. Blandt de seneste er:

Opet-processionen i Luxor-templet:
<http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/oip/oip112.html>

Seti Is slagscener i Karnak:
<http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/oip/oip107.html>

W. Murnanes historiske fortolkning af disse scener:
<http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/saoc/saoc42.html>

Medinet Habu (3. hypostyl og tilstødende rum):
<http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/oip/oip93.html>
(LM)

"Cour de la cachette"-fundene

I året 1903 blev der gjort et usædvanligt fund i Karnak. Under gården mellem Karnak-templets sydvæg og den 7.

pylon stødte G. Legrain på to skakter ("cachette" = skjulested), hvor store mængder af statuer og statuette bedømt ud fra møntfund formodentlig var blevet deponeret i ptolemæisk tid. Ialt blev der i årene 1903-1909 fremdraget 780 statuer i legemsstørrelse eller derover, omkring 17.000 bronzestatuetter og talrige arkitekturfragmenter og småting (bl. a. en guldring med Nefertitis navn). Hele dette materiale er netop (pr. 7. november) blevet lagt på nettet. Det er resultatet af et samarbejde mellem Den Ægyptiske Antikvitetsstjeneste (SCA) og Det Franske Institut for Orientalisk Arkæologi (IFAO). Databasen rummer oplysninger om ellers ukendte genstande, der er blevet identificeret i Cairo-museets arkiver. Første version giver en liste med bibliografi over de figurer, der med rimelig sikkerhed kan knyttes til dette fund. Version 2 vil rumme mere detaljerede oplysninger om genstandene, og databasen vil løbende blive opdateret. Dette er et helt enestående arbejdsredskab for ægyptologer og andre nysgerrige sjæle.(LM)
www.ifao.egnet.net/bases/cachette

BØGER kort

To publikationer fra Carsten Niebuhr Institutets egen serie har set dagens lys:

Paul John Frandsen, *Incestuous and Close-Kin Marriage in Ancient Egypt and Persia. An examination of the evidence* (CNI Publications 34, 2009).

Rune Nyord, *Breathing Flesh. Conceptions of the Body in the Ancient Egyptian Coffin Texts* (CNI Publications 37, 2009).
(LM)

Og fra rodekassen...

Kingsley Amis og Robert Conquest, *The Egyptologists* (Penguin Books 1968)

"The Metropolitan Egyptological Society var den mest eksklusive klub. Dens medlemmer var kun interesserede i én ting – og det var ikke ægyptologi. Det var derfor de holdt døren til Isisværelset låst når deres hustruer – og rigtige ægyptologer – var i farvandet." (fra bagklappen)

Bogen er hujende morsom på den helt specielle diskrete britiske måde ...

DET SÆRE HJØRNE

Var Jeppe Aakjær skabsægyptolog?

Jon Jørgensens lille datter ville have en go'nat-sang. Det skulle være *Nefer nefer*-sangen. Det sagde ikke JJ noget som helst. "Nefer nefer ... som vi plejer" insisterede hun. Så faldt tiøren. Det drejede sig selvfølgelig om Jeppe Aakjærs *Naar Rugen skal ind* fra 1906, som de havde sunget mange gange, og hvor første vers af ottende strofe lyder: "Og neg for neg forsvinder ..."

Information 13. aug. 2009

[Jovel! nefer nefer; paradiset wienerbrød; sneglen med hus paryk og vanter; tji lop tju (= She loves you (yeah yeah yeah)); etc etc. Vi har alle været der. AL]